

HISTRIA

Pe malul lacului Sinoe, "la o depărtare de 500 de stadii de gura sacră a Istrului", după notația lui Strabon, se află cetatea Histria - prima colonie greacă de pe țărmul de vest al Pontului Euxin și cel mai vechi oraș de pe teritoriul țării noastre.

Întemeiată pe la mijlocul secolului al VII-lea î.Chr., în timpul Olimpiadei XXXI (657 î.Chr.) sau în ultimele decenii ale aceluiași

secol, Histria a avut o dezvoltare neîntreruptă atât în perioada greacă, cât și în cea romană, reprezentând pentru multă vreme cel mai însemnat centru economic și cultural de la gurile Dunării.

Fixarea coloniștilor pe țărmul actualei lagune Sinoe, altădată golf deschis, la o distanță relativ mică de gura cea mai de sud a Dunării - actualul braț Sf. Gheorghe, în antichitate Peuce - și la o distanță încă și mai mică de Dunavatul altădată navigabil, se justifică, pe de o parte, prin condițiile prielnice pentru pescuit, iar pe de alta, prin ușurința cu care, pornind de aici, pe drumuri de apă, se putea pătrunde în interiorul pământului getic.

Colonizarea a însemnat, în fapt, declanșarea unui important fenomen istoric, în virtutea căruia comunități omenești aflate pe trepte diferite de dezvoltare socială, au intrat în legături multiple, influențându-se reciproc.

Integrând istoria Histriei la istoria pământului dintre Dunăre și Mare, se remarcă aceleași elemente de cultură materială cuprinzând toate vârstele de dezvoltare ale omenirii, de la paleolitic și neolitic până la feudalismul timpuriu. Dovezile cele mai vechi ale existenței unor comunități umane în apropierea Histriei datează din paleoliticul mijlociu (120000-35000 î.Chr.) și superior (35000-10000 î.Chr.) și sunt legate de descoperirile arheologice de la Cheia și Târgușor.

În epoca neolitică și eneolitică sunt notate în zonă descoperiri de unelte și vase aparținând culturilor Hamangia (cca 4200-3700 î.Chr.) și Gumelnița (3700-3200

î.Chr.) la Baia-Hamangia, Ceamurlia, Lunca, Istria, Tariverde, Grădina etc. Numeroase urme materiale sunt dovada unei locuiri dese și durabile aici, datorită unei economii în care predominante erau cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

Perioada de trecere la epoca bronzului este marcată de prezența ceramicii aparținând culturii Cernavodă I, II și III descoperită la Histria și în alte locuri din

Dobrogea (cca 3200-2400 î.Chr.).

În epoca bronzului (2000-1200 î.Chr.) și în prima epocă a fierului (1200-sfârșitul sec. V î.Chr.), în Dobrogea se dezvoltă o cultură caracteristică, la început tracică, iar apoi getică. Ceramica tracică din prima epocă a fierului (Hallstatt), caracteristică culturii Babadag II și III (sec. XI-VII î.Chr.), este dovada faptului că populația băștinașă tracică dezvoltase pe întregul teritoriu dintre Dunăre și Mare, precum și la nord de fluviu, într-o perioadă anterioară colonizării grecești, o cultură proprie și originală. În împrejurimile Histriei și pe întregul litoral exista la sfârșitul

sec. VII î.Chr. și începutul sec. VI î.Chr. o populație autohtonă capabilă, cel puțin prin vârfurile ei, să prețuiască noile elemente de cultură materială oferite de

greci. În acest sens trebuie explicată atât prezența foarte timpurie (al doilea sfert al sec. VI î.Chr.) a ceramicii de lux grecești în mediul autohton de la Tariverde, cât și prezența elementului autohton în mediul grecesc-arhaic histrian. Descoperiri grecești în mediul autohton sunt cele semnalate la Corbul de Sus, Nuntași, Istria-sat și Istria-pod, Sarinasuf. După un model urban cunoscut în lumea colonială orașul era format din două unități distincte, fiecare înconjurată de câte o incintă proprie. Pe platoul din vestul cetății se afla așezarea civilă, înconjurată de cea mai veche linie fortificată identificată, circumscriind totodată cea mai mare suprafață locuită (cca 35 ha). Tot aici, în sectorul convențional

denumit X au apărut urme de locuire intensă (resturi de locuințe și gropi cu un bogat material ceramic).

În limita de sud-vest a platoului au fost descoperite ateliere ceramice, a căror funcționare durează din sec. VI î.Chr. până la sfârșitul epocii elenistice.

A doua zonă, situată pe acropola histriană, reprezintă unul din sectoarele de maximă importanță în viața cetății : "zona sacră", având în apropiere, probabil, și o agora. Aici au ieșit la iveală resturile a trei temple, dintre care unul dedicat lui Zeus, altul Afroditei, iar al treilea unei divinități neidentificate, precum și fragmente arhitectonice de piatră și de teracotă cu dedicații către Afrodita, datând din a doua jumătate a sec. VI î.Chr. O a doua zonă sacră este posibil să fi funcționat la sud de acropolă.

Noua colonie întreține intense legături comerciale cu marile orașe grecești din sud, mai ales cu Milet, Rhodos și Samos, Clazomene, Corinth și Athena. O serie de documente ceramice din grupa "rhodiană" și din categoria vaselor corinthiene și ateniene "cu figuri negre" se datează deja la sfârșitul sec. VII- începutul sec. VI î.Chr. Odată cu acest secol, importurile ceramice se diversifică considerabil, categoria cea mai importantă fiind aceea a ceramicii din Grecia orientală.

În același timp, majoritatea populației, locuind platoul din vestul cetății (sector X), se dedică tot mai mult unor ocupații artisanale diverse : prelucrarea metalelor prețioase, a sticlei și, în special, producerea unei categorii ceramice locale menite să sporească puterea economică a noii colonii. Către sfârșitul sec. VI î.Chr. și primul deceniu al sec. V î.Chr., Histria cunoaște o distrugere violentă datorată,

probabil, raidurilor scitice care au urmat retragerii armatelor persane ale lui Darius.

În perioada clasică (sec. V-IV î.Chr.) un nou zid de incintă reduce la jumătate suprafața orașului, timp în care zona "extra-murană" continua să fie intens locuită de o populație ale cărei ocupații principale erau producția artizanală și comerțul cu amănuntul. Aceasta populație care își câștigase un loc însemnat în viața economică histriană, a dat o adevărată luptă împotriva oligarhiei aristocratice a primilor "întemeietori", pentru cucerirea

puterii politice. Evenimentul, consemnat și în "Politica" lui Aristotel, s-a desfășurat pe la mijlocul sec. V î.Chr. și a avut ca rezultat instaurarea aici a unui regim democratic. Probabil în jurul aceleiași date cetatea aderă și la Liga maritimă ateniană. În schimbul grânelor, care luau în mare parte drumul Pireului, a vitelor, peștelui, a pieilor și mierii, piețele vest-pontice sunt "invadate" acum de produsele ceramice atice. În același timp producția ceramicii locale se intensifică și se diversifică în forme menite să înlocuiască recipiente altădată importante.

Această transformare a Histriei în centru de producție îi da posibilitatea să emită pe la jumătatea sec. V î.Chr., moneda proprie, care va circula de la această dată și în nordul Mării Negre, la Chersones și Olbia, în interiorul Dobrogei și, urmând linia Dunării și a principalilor ei afluenți, va pătrunde adânc în ținuturile locuite de geto-daci. Stadiul înalt de dezvoltare la care a ajuns orașul în acea vreme se reflectă mai ales în monumentele sacre. De acum datează templul reconstruit al lui Zeus în ipostaza de protector al cetății (Zeus Polieus). O serie de altare, baze de stele sau piese votive aparțin perioadei clasice a zonei sacre, imediat după distrugerea de la sfârșitul sec. VI î.Chr. La fel ca toate cetățile portuare ale Greciei și, în primul rând, ca metropola ei, Miletul, Histria trebuie să fi dispus de un centru administrativ și un centru comercial ale căror amplasamente viitoare cercetări arheologice urmează să le dea la iveală. O nouă distrugere are loc la sfârșitul sec. IV î.Chr., perioadă tulburată de încercarea primului val de sciți de a se stabili la sudul Dunării și de răzvrătirile cetăților pontice aliate împotriva stăpânirii macedonene a lui Lysimach în Dobrogea.

Din nou refăcut, orașul începe să-și piardă în sec. III-II î.Chr. puterea economică și politică. Se produc schimbări importante în economie : cetatea comercială devine tot mai mult capitala unui district agricol și își sporește dependența de geții vecini. La aceasta a contribuit și pătrunderea triburilor prădalnice de războinici celți în Balcani și a bastranilor la gurile Dunării. Dintre mărturiile care se referă la epoca elenistică, cea mai mare însemnătate o au inscripțiile care

vorbesc, pentru sec. III î.Chr., de alianța politică cu Zalmodegikos, căpetenie locală, și de un tratat cu clauze economice și politice, încheiat la începutul sec. II î.Chr. cu un alt rege al geților, Rhemaxos. Cam în aceeași vreme, situația economică a orașului întâmpină dificultăți de natură s-o determine să apeleze la ajutorul unui alt important oraș vest-pontic : Callatis.

Deși monumentele din această vreme sunt în mare parte acoperite de ruinele orașului roman-târziu, s-a putut totuși identifica traseul zidului de incintă al acropolei din perioada elenistică, iar în zona sacră vestigiile unui mic templu doric de marmura de Thasos închinat Marelui Zeu (sec. III î.Chr.) Numărul templelor în ultimele veacuri dinaintea erei noastre trebuie să fi fost însă mai mare. Unele sunt lămurit pomenite în inscripții : templul lui Apollon Ietros (Tămăduitorul), templul Muzelor, templul Cabirilor din Samothrake. Altele pot fi numai postulate : templul Afroditei Marine, templul lui

Dionysos Dătătorul-de-roade, ori puse în legătură cu activitatea unor constructori străini.

Așezarea din sec. X își continua existența; recente cercetări au permis identificarea aici a resturilor unui mic sanctuar și a unei importante artere de circulație pe direcția est-vest, largă de cca. 12 m.

De o mențiune specială se învrednicește abundenta producție de statuete de lut, înfățișând figuri divine în ipostaze deja consacrate. Ultimele două secole înaintea erei noastre reprezintă pentru cetățile grecești din bazinul pontic o epocă de încercări în cursul căreia, înțepite de primejdii externe, frământările lăuntrice îmbracă un caracter permanent. În mare, două evenimente sunt notabile pentru perioada de la începutul și, respectiv mijlocul sec. I î.Chr.; apariția armatelor romane care, în anul 72 î.Chr., sub comanda lui M. Terentius Varro Lucullus, scot coloniile grecești de pe coasta de vest a Mării Negre de sub influența lui Mithridates VI Eupator și le atrag în sfera de alianță a Romei; al doilea mare eveniment îl constituie cuprinderea acestor colonii în statul dac centralizat creat de Burebista. În timpul campaniilor ce aveau să-i aducă stăpânirea cetăților pontice, către mijlocul sec. I î.Chr., Burebista n-a lăsat să-i scape vechea colonie milesiană în ciuda faptului că evenimentul nu este lămurit consemnat în vreun izvor. După moartea lui Burebista și la sfârșitul sec. I î.Chr., se încheie o etapă importantă din istoria Histriei - aceea în care cetatea dusese o politică de sine stătătoare - și începe alta, la fel de importantă și bogată în implicațiile economice, sociale și politice: cuprinderea Dobrogei în granițele Imperiului Roman.

Sub stăpânirea romană, securitatea regăsită la adăpostul limes-ului dunărean, îngăduie locuitorilor, mai numeroși acum decât oricând, să-și reia ocupațiile în cadrul unei autonomii nominale. Cum reiese dintr-un important document epigrafic din anul 100 d.Chr. - "Horothesia" lui M. Laberius Maximus, care consemna hotarele și drepturile cetății - centrul de greutate al vieții economice histriene consta în exploatarea teritoriului agricol și în pescuit. Încă de la început cetatea aderă la cultul imperial și un locuitor al Histriei cu numele de Papas, fiul lui Theopompos, închină lui Augustus încă în viață un templu. Dar manifestarea cea mai spectaculară de pietate a grecilor dobrogeni față de Roma și de împăratul pe tron se înregistrează în cadrul "Comunității pontice" sau "a elenilor din Pont" (Pentapolis și mai târziu Hexapolis), din care Histria a făcut parte ca membră.

Relativa prosperitate a orașului din sec. II d.Chr. și în primele decenii ale sec. III d.Chr., în timpul împăraților Antonini și Severi, este documentată arheologic de vestigiile unor construcții publice, laice și de cult: două edificii termale, construite și refăcute în mai multe rânduri ; un "macellum" (hală), precum și un "mithraeum" și un "muzeu". Numeroase basoreliefuri, altare onorifice, dedicații și inscripții, în afară de cinstirea pe care o aduc împăraților din vremea respectivă, în semn de loialitate pentru Roma, vorbesc în chip explicit de refondarea "Gerusiei" locale ("Sfatul bătrânilor" care se ocupa cu respectarea cultelor și educarea tineretului), de refacerea portului, de reconstrucția unui gimnaziu, toate dublate de o reluare masivă a emisiunilor monetare proprii.

Săpăturile arheologice au precizat în partea de nord un zid de incintă, ridicat de locuitorii orașului la sfârșitul sec. I d.Chr. sau la începutul sec. II d.Chr. Teritoriul este locuit de o populație eterogenă, formată din geto-daci, bessi și lai colonizați, greci romanizați, veterani și coloniști romani. Aprovizionarea cu apă a orașului, adusă de la circa 30 km dinspre actualul sat Fântânele, asigura locuitorilor, ca și probabil proprietăților din jur, apa care lipsea în imediata vecinătate a cetății.

Incursiunile carpilor în anul 238 d.Chr. constituie începutul unor serii de atacuri ale populațiilor de la granițele Imperiului, în special carpo-gotice, care ating culmea către mijlocul sec. III d.Chr. (anii 242, 245-253, 267) și la capătul cărora Histria suferă o distrugere totală, consemnată de izvoarele literare și constatată de cercetările arheologice.

Nevoia asigurării vieții și bunurilor va sili orașul la sfârșitul sec. III d.Chr. (probabil sub împăratul Probus) și la începutul sec. IV d.Chr. (în vremea lui Dioclețian și Constantin cel Mare) să-și restrângă la jumătate suprafața de locuit, pentru a cărei apărare se ridică un nou zid de incintă, la construirea căruia au fost folosite materiale din epocile anterioare.

Veacurile care urmează consemnează la Histria o perioadă de relativă liniște și dezvoltare, care nu va atinge însă strălucirea vremurilor de odinioară. Reformele economice-administrative și politice întreprinse de Dioclețian (284-305 d.Chr.), Constantin cel Mare (306-337 d.Chr.), Anastasius (491-518 d.Chr.) și Iustinian (527-565 d.Chr.) sunt vizibile și la Histria, prin opera de refacere a unor construcții și a zidului de incintă, ca și prin unele inițiative edilitare. Astfel refacerea unor compartimente din edificiul termelor ar indica repunerea lor în funcțiune tocmai în această perioadă. Determinată de nevoia de spațiu, zona de locuit a orașului se lărgeste prin construirea în partea de sud-vest a unui sector economic. În sec. V-VI d.Chr. activitatea constructivă a orașului este încă și mai susținută. Câteva basilici de mari proporții și un edificiu cu caracter comercial au fost reconstruite și amplificate în această perioadă. În sectorul de sud-est al orașului se afla cartierul aristocratic, cu străzi bine pavate, canale și locuințe de mari proporții (zona Domus). Totodată, la periferie, uneori chiar și în afara zidurilor, numeroase urme de clădiri modeste, construite din piatra nefasonată, legată cu pământ, sunt dovada începutului unui proces de ruralizare.

După atacurile hunilor, din a doua jumătate a sec. IV d.Chr., urmează altele, întreprinse în a doua jumătate a sec. VI de către avari și slavi. Este un fapt dovedit arheologic că după primele decenii ale sec. VII d.Chr., Histria a suferit atacuri în fața cărora orașul nu putea opune rezistență. Descoperirea unei monede din bronz din timpul lui Heraclius (613-614) în comuna Sinoe și a alteia de aur de la Constantin al IV-lea Pogonatul în satul Istria, arată menținerea legăturilor străvechii colonii milesiene cu teritoriul roman învecinat, în ultima ei perioadă de existență, care e posibil să se fi prelungit până în a doua jumătate a sec. VII d.Chr. Sfârșitul propriu-zis al Histriei ca centru urban se leagă de condițiile politice și administrative ale Dobrogei în secolul VII. După treisprezece

secole de existență ia sfârșit istoria cetății Histria, al cărei rol în viața economică și culturală a Dobrogei a fost dintre cele mai importante. Pe ruinele vechiului oraș se vor semnala, în secolele următoare, urme de locuiri sporadice, documentate de monede din timpul lui Ioan Tzimiskes, Manuel I Comnenul sau Andronic I Comnenul.

Cetatea a fost de fapt părăsită de locuitorii săi, care își vor dura o viață stabilă nu departe de vechile ziduri. O dovedesc așezarea și cimitirul spiritual de la Istria-Capul Viilor, situat la circa 600 m de limita estică a actualului sat Istria, în drumul ce duce spre cetate, sau așezarea feudal-timpurie semnalată la Vadu.

Începute în 1914 sub conducerea savantului român Vasile Pârvan, săpăturile arheologice de la Histria au continuat fără alte întreruperi, decât ale celor două războaie mondiale, până în zilele noastre.

Datorită eforturilor lui V. Pârvan între 1914-1916 și 1921-1926 cercetarea Histriei a însemnat dezvelirea în întregime a zidului mare al cetății, precum și a unui mare număr de edificii publice și private, majoritatea din sec. IV-VII d.Chr.: cartierul din vestul cetății, edificiul comercial, piața cu portic, termele, precum și numeroase inscripții ce ofereau o imagine sugestivă a dezvoltării cetății.

La conducerea șantierului Histria urmează, între 1927-1942 Scarlat Lambrino. Din această perioadă notam câteva studii epigrafice și monografia închinată de Marcelle Lambrino ceramicii arhaice de la Histria.

Reluarea săpăturilor, o vreme întrerupte, este încredințată în 1949 Academiei Române prin Institutul său de Arheologie. Se extind săpăturile în zona histriană, pe platoul de vest și în necropolă, dar și la Sinoe, Tariverde, Istria-sat, Nuntași. În interiorul cetății se întreprind săpături în sectorul de sud-vest, în zona centrală (domus) și cea a templelor grecești (zona sacră), obținându-se date precise pentru o perioadă mai puțin cunoscută din viața coloniei, începând cu așezarea grecilor întemeietori printre localnici, până la încetarea stăpânirii romane aici. Aceste noi

descoperiri au fost valorificate prin cele șapte volume închinare Histriei apărute până în prezent.

Bogatul material documentar, rezultatul a peste opt decenii de cercetări arheologice, constând în inscripții, elemente arhitectonice, fragmente sculpturale, ceramică de lux și uzuală, vase de sticlă și monede, conducte de piatră și amfore își află locul acum în clădirea nouă și modernă a Muzeului cetății Histria, amplasată în stânga șoselei de acces în cetate și dincolo de împrejmuirea incintei.